

مناسک و رفتارهای دینی در بین دانش‌آموزان

دکتر تقی آزاد ارمکی¹

حسین گزلی‌زاده²

تاریخ دریافت: 90/9/18 تاریخ پذیرش: 91/4/26

چکیده

هدف از این پژوهش، بررسی جامعه‌شناختی مناسک و رفتارهای دینی است. چارچوب نظری این تحقیق مبتنی بر نظریات دورکیم است. متغیر وابسته، مناسک و رفتارهای دینی و متغیرهای مستقل عبارت‌اند از: جامعه‌پذیری دینی، انسجام اجتماعی، نظارت و کنترل اجتماعی، تجدید حیات اجتماعی و جنسیت. جامعه آماری این تحقیق عبارت است از دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان دزفول در سال تحصیلی 89-90 با جامعه آماری 18241 که در این میان تعداد 350 نفر از طریق فرمول نمونه‌گیری کوکران به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شد. یافته‌های تحقیق که با استفاده از بسته نرم‌افزاری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته، نشان می‌دهند که متغیر وابسته مناسک و رفتارهای دینی با متغیرهای مستقل جامعه‌پذیری دینی، نظارت و کنترل اجتماعی، انسجام اجتماعی، تجدید حیات اجتماعی، که به‌عنوان فرضیه‌های اصلی و منطبق با نظریات دورکیم طراحی شده‌اند، رابطه معناداری دارد. ضرایب همبستگی چندگانه نشان می‌دهد که به ترتیب اولویت رابطه اول متغیر نظارت و کنترل اجتماعی، دوم متغیر جامعه‌پذیری دینی، سوم انسجام اجتماعی و چهارم تجدید حیات اجتماعی (دینی) بوده‌اند. همچنین در فرضیه فرعی پژوهش، یافته‌ها نشان دادند، مناسک دینی دختران از پسران دانش‌آموز بیشتر است.

واژگان کلیدی: مناسک و رفتارهای دینی، انسجام اجتماعی، جامعه‌پذیری دینی، نظارت و کنترل اجتماعی، تجدید حیات اجتماعی.

1. استاد گروه جامعه‌شناسی دانشگاه تهران tazad@ut.ac.ir
2. کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد شوشتر hossienavaz@yahoo.com

مقدمه

امروزه اهمیت مذهب در جامعه بر هیچ‌کس پوشیده نیست، تأثیری که مذهب در حفظ و بقاء نظام اجتماعی دارد و همچنین نقش مذهب در تقویت همبستگی بین اعضاء جامعه، توجه جامعه‌شناسان را به خود جلب کرده است. در جامعه ما نیز به علت بافت مذهبی آن، مذهب از جایگاه والایی برخوردار است و جزء لاینفک زندگی مردم می‌باشد. بعد از انقلاب اسلامی ایران اهمیت دین به‌خصوص در بُعد مناسک و رفتارهای دینی افزایش چشمگیری داشته است.

نظر به اهمیت دین و بُعد مناسک و رفتارهای دینی در کشور ما، این پژوهش در صدد شناخت هرچه بیشتر مناسک رفتارهای دینی دانش‌آموزان از این دریچه است. یکی از فضاهایی که می‌توان به بررسی چگونگی مناسک و رفتارهای دینی پرداخت، آموزش و پرورش (مقطع متوسطه) است. نهادی که متولی انتقال و آموزش دستاوردهای علوم جدید می‌باشد. این تحقیق که در مورد بررسی مناسک و رفتارهای دینی و عوامل مرتبط با آن در نوجوانان دانش‌آموز است، ابتدا رفتار دینی آنان شناسائی و سپس میزان رابطه برخی متغیرها با مناسک و رفتارهای دینی مشخص خواهد شد. مناسک و رفتارهای دینی یکی از اساسی‌ترین جوانب دین است و تحلیل و بررسی رفتارهای دینی افراد به‌خصوص نوجوانان دانش‌آموز می‌تواند نقش مهمی در ابعاد دینداری نوجوانان و مبین میزان فاصله آن رفتار با وضعیت مطلوبی باشد که دین مبین اسلام ترسیم‌کننده آن رفتار بوده است.

طرح مسئله

مسئله مورد پژوهش، بررسی جامعه‌شناختی در مناسک و رفتارهای دینی (مورد تجربی، دانش‌آموزان شهرستان دزفول) می‌باشد. در کشور ما که اسلام و مذهب شیعه اکثریت جمعیت را تشکیل می‌دهند، مناسک و رفتارهای دینی مانند نماز و روزه و مراسم‌هایی مثل شرکت در تاسوعا و عاشورای حسینی یا اعیاد مذهبی و... اهمیت زیادی دارند. گستردگی، قدمت و پویایی این مراسم و مناسک در فرهنگ کشور ما چنان است که می‌توان گفت کمتر پدیده اجتماعی در کشور به این وسعت می‌رسد (جمشیدی‌ها و قبادی، 1386: 47). دین از مؤلفه‌ها و ابعاد گوناگونی مثل باورها، عقاید، شناخت، پیامد،

مناسک و رفتارها... تشکیل شده است. اما می‌توان گفت که «مناسک و رفتارهای دینی» یکی از اساسی‌ترین ابعاد دین است. پس از انقلاب اسلامی ایران، به تبع تحولاتی که در ارزش‌های موجود رخ داد، نقش دین چه در بُعد اجتماعی و چه در بُعد فردی متحول شد. انقلاب اسلامی و احیای دین باعث شد که باورهای اسلامی و همچنین طرز نگاه به نوع دینداری، شکل‌ورزی‌های دینی، نهاد دین و جریان‌مدن شدن جامعه تغییر کند (آزاد ارمکی و غیاثوند، 1381). نقشی که دین در جامعه بر عهده دارد و نیز تأثیر آن در جامعه، به میزان تعهد و پایبندی افراد آن جامعه بستگی دارد که یکی از راه‌های سنجش آن میزان، تحقیق در عقاید، شناخت و مناسک دینی موجود می‌باشد. در جامعه اسلامی ما توجه به دینداری و رفتارها و مناسک مذهبی نوجوانان از اهمیت خاصی برخوردار است و تقویت آن‌ها امری مهم و ضروری است و از مباحث مهمی است که پژوهش و تحقیقات گسترده‌ای را می‌طلبد. در این میان، شناسایی رفتارهای دینی نوجوانان دانش‌آموز از اساسی‌ترین نیازهای بنیادی در امر برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی و دینی است و اینگونه برنامه‌ریزی‌ها در صورتی موفقیت‌آمیز خواهد بود که براساس اطلاعات حاصل از وضعیت موجود جامعه انجام گیرد و با ارزیابی عملکرد دینی نظام آموزشی و شناسایی ابعاد و جوانب مختلف آن می‌توان از وضعیت موجود رفتار و مناسک دینی دانش‌آموزان آگاه شد و نیز هرگونه انحراف را به موقع شناسایی و نقاط قوت و ضعف را روشن ساخت. نظر به اهمیت بعد مناسکی دین روی همه قشرهای جمعیتی کشور به‌خصوص دانش‌آموزان نوجوان، ما را بر آن داشت تا پژوهشی در این شهر که پیش‌تر تحقیقی صورت نگرفته بود، انجام شود. قصد ما از بیان این رویه نشان دادن بُعد مناسکی است که علاوه بر اجرای این بُعد دین، بتواند زمینه‌ساز حالت اجتماعی آن یعنی انسجام و همبستگی و وحدت باشد. در این پژوهش قصد ما این است تا اندیشه‌های دینی دورکیم که معتقد بود دین باعث انسجام و نظارت و جامعه‌پذیری افراد و... می‌شود، در جامعه خودمان و به‌طور تجربی روی نمونه دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان دزفول مورد بررسی قرار دهیم.

مروری بر ادبیات تحقیق

با توجه به اینکه دین در جامعه ما در سطوح مختلف آن نفوذ پایداری دارد و در شکل‌دهی به کنش‌های افراد مؤثر است، جامعه‌شناسان و اندیشمندان این عرصه، توجه خاصی به

موضوع دین به‌خصوص بُعد مناسکی آن داشته‌اند؛ که در اینجا به مرور برخی دیدگاه‌ها در این زمینه اشاره می‌کنیم:

محسنی (1375) در بررسی آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی - فرهنگی در ایران به این نتیجه رسیده است که برای شهر تهران، در کلیه سؤالات مربوط به مناسک و رفتار دینی (شرکت در مجالس روضه‌خوانی، نماز جماعت، دعای کمیل و...) گرایش طبقات پایین قوی‌تر و رفتار دینی‌شان فراوان‌تر بوده است (علوی، 1385).

سراج‌زاده (1377) در تحقیقی با موضوع نگرش‌ها و رفتارهای دینی نوجوانان تهرانی که نمونه آن، دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان‌های تهران بوده، به این نتیجه رسیده که باورها و عواطف دینی در بین جوانان نمونه مذکور از مقبولیت و عمومیت برخوردار بوده و تمایل به انجام عبادات به صورت فردی بیشتر از انجام عبادت به صورت جمعی (نظیر نماز جماعت و نماز جمعه) بوده است (علوی، 1385).

براساس پژوهشی که در سال تحصیلی 78-79 بر 400 دانش‌آموز دبیرستانی شهرستان قم صورت گرفت، مشخص شد که همبستگی معکوس و معناداری با اطمینان 99% بین نماز خواندن و مضطرب بودن وجود دارد و بر این اساس، تأیید می‌شود که اشخاص نمازخوان از اضطراب کمتری برخوردارند و به عبارت دیگر، طبق این پژوهش معلوم شد افرادی که پای‌بندی کمتری به اعتقادات مذهبی دارند، اضطراب‌شان بیش از گروهی است که پای‌بندی بیشتری دارند (عروجی، 1379).

نیکخواه (1380) پژوهشی را تحت عنوان سنجش دین‌داری جوانان و عوامل مؤثر بر آن (دانش‌آموزان سال سوم و پیش‌دانشگاهی شیراز) انجام داده است. نتایج تحقیق نشان داد که دانش‌آموزان در بعد اعتقادی قوی‌تر از سایر ابعاد دین‌داری هستند و ضعیف‌ترین بعد دین‌داری آنان بعد مناسکی می‌باشد. نتایج همچنین نشان داد که بین دین‌داری و جنسیت رابطه معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر، دختران از پسران دین‌دارترند. نتایج پژوهش مبین وجود رابطه مثبت و معنادار بین مشورت والدین با فرزندان و دین‌داری آنان بود. همبستگی بین مشورت اعضای خانواده با هم و دین‌داری نشان داد که بین این دو نیز رابطه مثبت و معنادار وجود دارد (خدایاری فرد، 1385: 182).

پوریوسفی (1984) تحقیقی در دانشگاه میشیگان غربی انجام داد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که چهار بُعد دینداری به هم وابسته و مرتبط‌اند. یکی از فرضیه‌ها این بود که هرچه میزان تحصیلات بیشتر باشد، دینداری آن پایین‌تر است، که این فرضیه تأیید نشد. از دیگر فرضیات تحقیق این بود که گذراندن بیشتر تحصیلات در رشته علوم اجتماعی باعث کاهش دینداری می‌شود و اقامت بیشتر در ایالات متحده با کاهش دینداری همراه است. نتایج در بُعد اعتقادی نشان داد که این فرضیات مورد توافق نبوده است، ولی در ابعاد دیگر از جمله بُعد مناسک و رفتارهای دینی، صدق می‌کند.

گرونر¹ (1985) در پژوهش خود نشان داد که ارتباط مثبتی بین انجام اعمال دینی بر سازگاری زناشویی در تمام گروه‌های دینی وجود دارد.

سراج‌زاده (1998) در پژوهشی تحت عنوان «تدین اسلامی و بزهکاری» به روش پیمایش انجام گرفته، بازگویی آن است که دینداری ارتباط معکوس و نسبتاً قوی با بزهکاری دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان‌های شهر تهران (با شاخص همبستگی ترتیبی گاما معادل 0/57) دارد که حاکی از الگوی کاهش منظمی در نسبت بزهکاری اظهار شده از پاسخگویان با توجه به افزایش نمره دین‌داری بوده است.

جونابل و باربارا جیان² (2003) در پژوهش خود نشان دادند، دینداری یکی از عوامل حمایت‌کننده‌ای است که در مقابل پیامدهای روانی عدم ناسازگاری برای نوجوانان می‌باشد. آن‌ها دریافتند که نوجوانان دانش‌آموزی که اعتقاد به خدا و مشارکت بیشتری در فعالیت‌های مذهبی داشتند، احترام به خود و اعمال روانی بهتری از خود نشان می‌دهند. در مجموع، در این چند سال اخیر، کوشش‌هایی از طرف اندیشمندی که به مطالعه دین، به‌خصوص از جنبه جامعه‌شناسانه پرداخته شده است قابل ملاحظه است که نمونه‌های این پژوهش در این مقاله بازتاب داده شد؛ و هر کدام از محققان با یک نگاه خاص به موضوع دین توجه نشان داده‌اند. در این پژوهش در ادامه کار اندیشمندان دیگر، از زوایای خاص به موضوع پرداخته می‌شود و آن هم با بررسی اندیشه کارکردی دورکیم و انطباق آن با جامعه دانش‌آموزی خودمان قصد داریم تا بخشی دیگر از رابطه مناسک دینی با متغیرهای دیگر مورد بررسی قرار گیرد.

1. Gruner

2. Jonable & Barbare Gian

چارچوب نظری

چارچوب نظری این پژوهش، با توجه به موضوع آن، نگاه کارکردگرایانه‌ای دارد، که روی مناسک و اعمال دینی گرایش بیشتری دارند، به‌خصوص بر نظریات «دورکیم» تأکید خواهد داشت که از منظری کارکردی به موضوع دین پرداخته و بیشترین تأکید او بر بُعد مناسکی دین بوده است. در رابطه با تعریف دین از منظر کارکردگرایی به‌خصوص نظرات دورکیم، می‌توان این بررسی را انجام داد که دورکیم، در معرفی اجزاء دین به دو جزء عقاید و مناسک دینی توجه کرده و بیش از هر چیز کارکرد این عقاید و مناسک را مورد توجه قرار داده است.

دورکیم، دین را چنین تعریف می‌کند: «دین نظامی منسجم از عقاید و اعمال مرتبط با چیزهای مقدس است. عقاید و اعمالی که همه پیروان را در قالب یک اجتماعی واحد (جامعه دینی) اتحاد می‌بخشد» (دورکیم، 1383: 63).

تعریف دورکیم از دین مبنای تعریف کارکردگرایان دیگر قرار گرفت. شاید ارائه تقریرهای دیگری از این تعریف، بتواند در فهم تعریف دورکیم و عمق تأثیر او بر جامعه‌شناسان بعدی مؤثر واقع شود. طبق تعاریفی که کارکردگرایان از دین ارائه نموده‌اند، عبارت است از «دین مجموعه‌ای از باورداشت‌ها و عملکردها که مسئول حفظ همبستگی اجتماعی، تنظیم، هدایت و تغییرات اجتماعی است» (همیلتون، 1381: 30). به نظر دورکیم پدیده‌های دینی به‌طور عمده به دو مقوله باورها و مناسک تقسیم می‌شوند (دورکیم، 1383: 48). دورکیم کیش عبادی یا مناسک دینی را فقط مجموعه‌ای از اعمال تکراری که ایمان از راه آن‌ها ترجمان بیرونی پیدا می‌کند نمی‌داند، بلکه مجموعه وسایلی می‌داند که ایمان و احساس دینی از طریق آن‌ها ایجاد و دوره به دوره تکرار می‌شود (همان: 13). به استدلال دورکیم، دین در واقع زاییده مناسک است؛ از طریق مشارکت در مناسک و مراسم مذهبی است که قدرت اخلاقی جامعه آشکارا احساس می‌شود و احساسات اخلاقی و اجتماعی از همین طریق تقویت و تجدید می‌شوند (همیلتون، 1381: 176) به بیان دورکیم دین شیوه‌های بیان ارزش‌های اخلاقی و اعتقادات جمعی هر اجتماع است. دین عقیده‌ای صرف نیست، بلکه با مراسم و مناسک همراه است که این خود نوعی حس همبستگی گروهی را تقویت می‌کند و بیانگر تأثیر و نفوذ جمع بر فرد است.

دورکیم استدلال می‌کند که دین در خود، هم احساس و رفتار دارد و هم شیوه تفکر (فروغ 1377: 109-110). دورکیم معتقد است، همه ادیان دارای مناسک و رفتارهای دینی منظمی هستند که در آن گروهی از مؤمنان گرد هم جمع می‌شوند و حس همبستگی گروهی در آن‌ها تقویت می‌شود (گیدنز، 1376: 493). در واقع مناسک دینی از نظر دورکیم، برای پیوند دادن اعضای گروه ضروری است. از این رو است که آن‌ها نه تنها در وضعیت‌های عادی پرستش، بلکه در بحران‌های گوناگون زندگی که در آن‌ها تغییرات و گذرهای عمده اجتماعی مانند تولد، ازدواج یا مرگ یافت می‌شود، تجربه می‌شود (همان: 493). هاری آلپر پژوهشگر دورکیمی چهار کارکرد عمده دین را از نظر دورکیم این‌گونه بیان می‌کند: دین برای نیروهای اجتماعی؛ انضباط‌بخش - انسجام‌بخش بود (با مراسم) - حیات بخش (با انتقال ارزش‌ها) - خوشبختی‌بخش است (فراست‌خواه، 1377: 142). همانطور که بیان شد در این پژوهش از منظر کارکردی و از نگاه دورکیم، به مناسک و رفتارهای دینی پرداخته می‌شود. در جامعه خودمان، به‌خصوص بعد از انقلاب توجه به مناسک و رفتارهای دینی، از اهمیتی بیشتری برخوردار شده، مثل خواندن نماز جماعت در مدارس، یا کلاس‌های قرائت قرآن، و... همچنین برای سنجش دین‌داری از مدل گلاک و استارک¹ استفاده شده است که در اکثر پژوهش‌های مربوط به دین در داخل کشور از آن استفاده می‌شود.

در طراحی فرضیه‌های برگرفته شده از نظریات دورکیم به این صورت مورد بررسی قرار گرفته است:

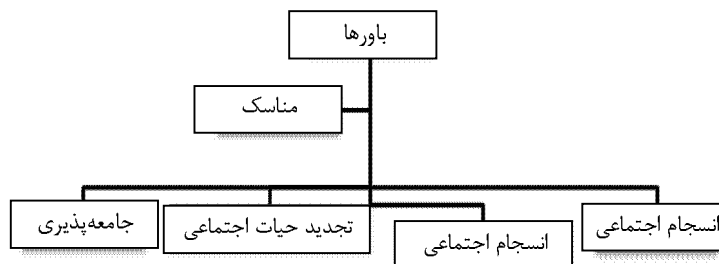
به اعتقاد دورکیم مناسک دینی برخلاف کنش‌های اقتصادی که در آن مردم به صورت جداگانه زندگی می‌کنند و به اهداف اجتماعی یا فردی خود مشغول هستند، با برقراری نوعی روابط عاطفی مثبت سبب انسجام و یکپارچگی بین شرکت‌کنندگان می‌شود. به خصوص در ایام برگزاری این مراسم گروه‌ها و افراد در کنار هم به گونه‌های دیگر از اوقات معمولی خویش دست به کنش‌های واحدی می‌زنند و خود را از دیگران بازنمی‌شناسند (جمشیدی‌ها و قبادی، 1386: 49). این اعتقادات، باورها و گرایش‌ها (فرضیه جامعه‌پذیری دینی) در هنگام برگزاری مراسم، وحدت، علاقه‌مندی و یکدلی را بین شرکت‌کنندگان

1. Glock & Stark

فراهم می‌سازد (فرضیه انسجام اجتماعی) (همان منبع). همبستگی و یگانگی که از طریق همانندی در احساسات و تبعیت از نظام‌های ارزشی واحد صورت می‌گیرد، می‌تواند کنشگران را به هم متصل سازد. از سوی دیگر از آنجا که سنن و آداب دینی در مراسم مذهبی با گریه‌ها و عزاداری‌های جمعی که با شورآفرینی‌های خاصی همراه است، کنشگران با این عمل مذهبی نوعی احساس تطهیر و نزدیکی به خدا می‌کنند. این امر سبب نوعی کامیابی و نشاط برای کنشگران عزادار می‌شود. در واقع تفریح اجتماعی در این مراسم با توجه به ویژگی‌ها و جاذبه‌های خاص آن موجب تقویت، تحرک و آرامش و تجدید حیات فردی می‌شود (فرضیه تجدید حیات اجتماعی (دینی)) (جمشیدی‌ها و قبادی، 1386: 49). به عقیده دورکیم در هر دینی انجام یک‌سری اعمال خاص برای پیروان و مؤمنان آن دین ممنوع گردیده است. انجام چنین اعمالی توسط یک فرد تنبیه، ملامت یا دست کم نفرت عمومی را به دنبال خواهد داشت. در پی انجام اعمال ممنوعه، فرد گناهکار شده و باید منتظر نوعی عذاب (از طرف جامعه یا طبیعت) باشد (دورکیم، 1383: 300) (فرضیه نظارت و کنترل اجتماعی).

مدل نظری تحقیق

با توجه به نظریات دورکیم در زمینه دین، به‌طور خلاصه می‌توان مدل تحقیق را که چارچوب نظری این پژوهش براساس آن مورد بررسی قرار گرفته است، به این صورت ترسیم کرد:

شکل 1. مدل نظری دین‌شناختی دورکیم با توجه به چارچوب نظری پژوهش

فرضیات پژوهش

1. بین انسجام اجتماعی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
2. بین نظارت و کنترل اجتماعی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
3. بین جامعه‌پذیری دینی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
4. بین تجدید حیات اجتماعی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
5. مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان بر حسب جنس متفاوت است.

متغیرهای پژوهش

متغیر مستقل: آن متغیری است که محقق تأثیر آن را بر سایر متغیرها مورد سنجش قرار می‌دهد که در این پژوهش متغیرهای مستقل عبارت‌اند از: انسجام اجتماعی، نظارت و کنترل اجتماعی، جامعه‌پذیری دینی، تجدید حیات اجتماعی.

متغیر وابسته: متغیر وابسته، متغیرهایی هستند که در جریان یک تحقیق، متأثر از متغیر یا متغیرهای دیگرند (ساروخانی، 1385: 128) که در این تحقیق متغیر وابسته عبارت است از: مناسک و رفتارهای دینی.

مناسک و رفتارهای دینی به اعمالی که در چارچوب زندگی دینی، افراد انجام می‌دهند گفته می‌شود و اگر بخواهیم در ارتباط با اعمال دینی اسلام آن را منطبق کنیم شامل: خواندن نمازهای روزانه، روزه گرفتن، خواندن قرآن، شرکت در نمازهای جماعت و جمعه، شرکت در مراسم جشن و عزاداری و... می‌باشد (سراج‌زاده، 1383: 106).

روش تحقیق: روش تحقیق در این پژوهش، پیمایشی است. روش پیمایش از متداول‌ترین روش‌هایی است که در تحقیقات اجتماعی به کار می‌رود. این پژوهش از حیث معیارهای مختلف طبقه‌بندی روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی از نوع مطالعات مقطعی و کاربردی است که در سطح جامعه‌شناسی خرد به اجرا درمی‌آید. با توجه به معیار زمان (مقطعی، طولی) از نوع مقطعی است. از آنجا که واحد تحلیل و مشاهده در این بررسی افراد و به عبارتی دانش‌آموزان هستند، از نظر معیار وسعت (کلان، میانه، خرد) در سطح خرد انجام

می‌گیرد. چون در صدد بررسی مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان است و در پی ارائه پیشنهادهای جهت برنامه‌ریزی بهتر با تأکید بر یافته‌های تحقیق می‌باشد، با توجه به معیار هدف (کاربردی و بنیادی) از نوع کاربردی است.

آشنایی با محل تحقیق: موضوع این پژوهش، مناسک و رفتارهای دینی در بین دانش‌آموزان شهرستان دزفول می‌باشد. شهرستان دزفول یکی از شهرهای مهم استان خوزستان است. دزفول دومین شهر بزرگ استان خوزستان در جنوب باختری ایران است که در کنار رودخانه دز گسترده شده است. این شهر در 721 کیلومتری تهران و 155 کیلومتری اهواز جای دارد. به لحاظ دینی و به خصوص در زمینه مناسک و رفتارهای دینی این شهر معروفیت خاصی در زمینه برگزاری مراسم و مناسک دینی مثل ایام محرم و... دارد. به طوری که این گونه مراسم با شور خاصی برگزار می‌شوند. شهر دزفول به واسطه دیانت و اعتقادات بالای مذهبی و محب اهل بیت عصمت و طهارت بودن مردمان خود به دارالمؤمنین معروف است. بیشتر کوچه‌ها و خیابان‌های این شهر دارای مساجد و حسینیه‌هایی است. برگزاری اعیاد و مراسمات مذهبی دزفول بی‌نظیر است. مراسم اعیاد شعبانیه در دزفول و همچنین تاسوعا و عاشورا در شهر دزفول بنا به گفته بینندگان که برای دیدن این مراسم‌ها به دزفول آمده‌اند کم‌نظیر است، زیرا در این ایام بسیاری از مردم شهرستان، برای دیدن اجرای مراسم وارد مساجد حسینیه‌ها و تکایا و به وسیله دسته‌جات عزاداری بسیار وارد خیابان‌های اصلی شهر شده، به اجرای مراسم می‌پردازند. این مراسمات توسط سازمان میراث فرهنگی در شرف ثبت ملی شدن است.

جامعه آماری و حجم نمونه تحقیق

جامعه آماری این پژوهش عبارت است از کلیه دانش‌آموزان پسر و دختر مقطع متوسطه شهرستان دزفول در سال تحصیلی 89-90 که با مراجعه به اداره آموزش و پرورش دزفول مشخص شد، تعداد کل دانش‌آموزان شاغل به تحصیل در این مقطع برابر است با 18241 نفر که از این تعداد 8983 نفر مرد و 9258 زن هستند.

برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است، که یکی از رایج‌ترین شیوه‌های تعیین حجم نمونه می‌باشد. بنابراین حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران از این قرار است:

$$n = \frac{\frac{Z_{1-\frac{\alpha}{2}}^2 p(1-p)}{d^2}}{1 + \frac{Z_{1-\frac{\alpha}{2}}^2 p(1-p)}{N d^2} - 1} = \frac{\frac{(1.96)^2 (0/5)(0/5)}{(0/05)^2}}{1 + \frac{(1.96)^2 (0/5)(0/5)}{18241} - 1} = 350$$

n = اندازه نمونه مورد نیاز که برابر است با 350 نفر

Z = ضریب اعتماد یا سطح اطمینان است (1/96)

P = تخمینی از نسبت افراد جامعه که دارای ویژگی مورد نظر باشد (0/5)

d = مقدار اشتباه مورد قبول در برآورد نسبت جامعه (0/05)

N = (حجم جامعه آماری) که تعداد کل دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان دزفول در سال تحصیلی 89-90 برابر است با 18241 نفر.

روش نمونه‌گیری: در این پژوهش با توجه به جامعه آماری مورد بررسی (دانش‌آموزان) از نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شده است.

روش گردآوری اطلاعات: برای گردآوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای، اسنادی، اینترنتی، مصاحبه استفاده شده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه از نوع بسته است. با استفاده از این نوع پرسشنامه می‌توان پاسخ‌های نسبتاً مناسبی در مورد مناسب و رفتارهای دینی دانش‌آموزان مثل قرآن خواندن، نماز خواندن، رفتن به نماز جماعت و... دریافت کرد.

اعتبار (روایی):¹ برای بررسی اعتبار گویه‌ها، از اعتبار صوری استفاده شده است. منظور از اعتبار صوری، میزان توافق متخصصان یک امر در رابطه با یک شاخص یا معیار است. بنابراین کلیه گویه‌های پرسشنامه توسط چند تن از اساتید و دانشجویان جامعه‌شناسی مورد بررسی و تأیید آن‌ها قرار گرفت.

قابلیت اعتماد (پایایی):² برای بررسی قابلیت اعتماد، محاسبه همابستگی درونی ابزار، محاسبه آلفای کرونباخ است. ما جهت تأمین روایی ابزار، شاخص مذکور را برای مقیاس‌های اندازه‌گیری در این تحقیق محاسبه کردیم. مقادیر محاسبه شده در جدول زیر به شرح زیر است:

1. Validity
2. Riliability

جدول شماره 1. مقادیر ضریب آلفای کرونباخ مربوط به هر یک از متغیرهای تحقیق

عنوان متغیر	ضریب آلفای کرونباخ	تعداد گویه
مناسک و رفتارهای فردی	0/75	7
مناسک و رفتارهای جمعی (رسمی)	0/85	4
مناسک و رفتارهای جمعی (غیررسمی)	0/83	3
انسجام اجتماعی	0/78	6
نظارت و کنترل اجتماعی	0/89	6
جامعه‌پذیری دینی	0/84	6
تجدید حیات اجتماعی	0/93	6

یافته‌های توصیفی

یافته‌های توصیفی این پژوهش شامل شاخص‌های آماری مانند میانگین، انحراف معیار، تعداد آزمودنی‌های نمونه و همچنین جدول فراوانی و درصد می‌باشد که برای کلیه متغیرهای مورد مطالعه در این پژوهش در جداول زیر ارائه شده است.

جدول شماره 2. توزیع فراوانی و درصد جنسیت دانش‌آموزان

جنسیت	توزیع فراوانی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
دختر	178	178	50/9	50/9
پسر	172	172	49/1	100.0
جمع کل	350	350	100.0	

در ارتباط با جنسیت پاسخگویان یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد از مجموع 350 دانش‌آموز مورد بررسی 50/9 درصد دختر و 49/1 درصد پسر هستند.

جدول شماره 3. توزیع فراوانی و درصدی متغیرهای تحقیق

مناسک فردی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی	مناسک جمعی رسمی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
8-17	18	5.1	5.1	3-7	172	49.1	49.1
17-26	72	20.6	25.7	7-11	139	39.8	88.9
26-35	260	74.3	100.0	11-15	39	11.1	100.0
جمع	350	100.0		جمع	350	100.0	
انسجام اجتماعی				نظارت اجتماعی			
6-14	10	2.9	2.9	6-14	3	.9	.9
14-22	61	17.4	20.3	14-22	17	4.9	5.8
22-30	279	79.7	100.0	22-30	330	94.2	100.0
جمع	350	100.0		جمع	350	100.0	
جامعه‌پذیری				تجدید حیات دینی			
6-14	3	.9	.9	6-14	6	1.7	1.7
14-22	9	2.6	3.5	14-22	27	7.7	9.4
22-30	338	96.5	100.0	22-30	317	90.6	100.0
جمع	350	100.0		جمع	350	100.0	

همان طوری که از جدول بالا ملاحظه می‌شود، نمره مناسک فردی (بالا) 26-35 بیشترین فراوانی (260 نفر) حدود 74/3 درصد، نمره مناسک فردی (پایین) 8-17 کمترین فراوانی (8 نفر) حدود 5/1 درصد نمونه را به خود اختصاص داده است. نمره مناسک جمعی رسمی (پایین) 3-7 بیشترین فراوانی (172 نفر) حدود 49/1 درصد، نمره مناسک جمعی رسمی (بالا) 11-15 کمترین فراوانی (39 نفر) حدود 11/1 درصد نمونه را به خود اختصاص داده است.

همچنین، نمره انسجام اجتماعی (بالا) 22-30 بیشترین فراوانی (279 نفر) حدود 79/7 درصد، نمره انسجام اجتماعی (پایین) 6-14 کمترین فراوانی (10 نفر) حدود 2/9 درصد نمونه را به خود اختصاص داده است.

نمره نظارت و کنترل اجتماعی (بالا) 22-30 بیشترین فراوانی (330 نفر) حدود 2/94 درصد، نمره نظارت و کنترل اجتماعی (پایین) 6-14 کمترین فراوانی (3 نفر) حدود 0/9 درصد نمونه را به خود اختصاص داده است.

براساس یافته‌های جدول بالا، نمره جامعه‌پذیری (بالا) 22-30 بیشترین فراوانی (338 نفر) حدود 5/96 درصد، نمره جامعه‌پذیری (پایین) 6-14 کمترین فراوانی (3 نفر) حدود 0/9 درصد نمونه را به خود اختصاص داده است. بر همین مبنا، نمره تجدید حیات اجتماعی (بالا) 22-30 بیشترین فراوانی (317 نفر) حدود 6/90 درصد، نمره تجدید حیات اجتماعی (پایین) 6-14 کمترین فراوانی (6 نفر) حدود 7/1 درصد نمونه را به خود اختصاص داده است.

جدول شماره 4. شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیرهای پژوهش

متغیرها	شاخص‌های توصیفی	تعداد	میانگین	انحراف معیار
مناسک فردی		350	3/89	0/59
مناسک جمعی رسمی		350	2/42	0/47
مناسک جمعی غیررسمی		350	4/34	0/27
انسجام اجتماعی		350	4/51	0/91
نظارت و کنترل اجتماعی		350	4/65	0/70
جامعه‌پذیری دینی		350	4/58	0/65
تجدید حیات اجتماعی		350	4/41	0/84

همان طوری که در جدول شماره 4 مشاهده می‌شود، میانگین و انحراف معیار نمرات کسب شده از متغیرهای بالا، نشان‌دهنده سطح بالای نمرات کسب شده توسط دانش‌آموزان در همه متغیرها به جز مناسک جمعی رسمی است. متغیر مناسک جمعی رسمی میانگین نمرات با 2/42 در سطح پایینی است.

یافته‌های مربوط به فرضیه‌های پژوهش

یافته‌های استنباطی مربوط به فرضیه‌های این پژوهش شامل آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیره است که برای کلیه متغیرهای مورد مطالعه، در جداول زیر ارائه شده است.

فرضیه اول: بین انسجام اجتماعی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول رابطه معنادار وجود دارد.

جدول شماره 5. همبستگی پیرسون بین انسجام اجتماعی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر

مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول					متغیر وابسته متغیر مستقل
نتیجه آزمون	تعداد	سطح خطا	سطح معناداری	همبستگی پیرسون	انسجام اجتماعی
H_0 رد	350	0/05	0/001*	0/472	

نتایج ضریب همبستگی پیرسون ($r=0/472$) رابطه مستقیم و قوی بین انسجام اجتماعی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول در سطح 0/05 را مورد تأیید قرار گرفته است. به عبارت دیگر، با افزایش انسجام اجتماعی دانش‌آموزان، عملکرد آنان در بالا بردن مناسک و رفتارهای دینی افزایش می‌یابد.

فرضیه دوم: بین نظارت اجتماعی (کنترل اجتماعی) و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول رابطه معنادار وجود دارد.

جدول شماره 6. همبستگی پیرسون بین نظارت و کنترل اجتماعی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر

مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول					متغیر وابسته متغیر مستقل
نتیجه آزمون	تعداد	سطح خطا	سطح معناداری	همبستگی پیرسون	نظارت و کنترل اجتماعی
H_0 رد	350	0/05	0/001*	0/594	

نتایج ضریب همبستگی پیرسون ($r=0/594$) بیانگر رابطه مستقیم و قوی بین نظارت اجتماعی (کنترل اجتماعی) و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول در سطح 0/05 می‌باشد. به عبارت دیگر، با افزایش نظارت و کنترل اجتماعی دانش‌آموزان، عملکرد آنان در بالا بردن مناسک و رفتارهای دینی افزایش می‌یابد.

فرضیه سوم: بین جامعه‌پذیری دینی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول رابطه معنادار وجود دارد.

جدول شماره 7. همبستگی پیرسون بین جامعه‌پذیری دینی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان

مناسک و رفتارهای دینی					متغیر وابسته
دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول					متغیر مستقل
نتیجه آزمون	تعداد	سطح خطا	سطح معناداری	همبستگی پیرسون	جامعه‌پذیری دینی
H_0 رد	350	0/05	0/001*	0/550	

بر اساس جدول شماره 7 و نتایج ضریب همبستگی پیرسون ($r = 0/550$) رابطه بین جامعه‌پذیری دینی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول در سطح 0/05 معنادار می‌باشد. بر این مبنای با فراگیری بیشتر جامعه‌پذیری دینی از طرف دانش‌آموزان، عملکرد آنان در بالا بردن مناسک و رفتارهای دینی نیز افزایش می‌یابد.

فرضیه چهارم: بین تجدید حیات اجتماعی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول رابطه معنادار وجود دارد.

جدول شماره 8. همبستگی پیرسون بین تجدید حیات اجتماعی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر

مناسک و رفتارهای دینی					متغیر وابسته
دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول					متغیر مستقل
نتیجه آزمون	تعداد	سطح خطا	سطح معناداری	همبستگی پیرسون	تجدید حیات اجتماعی
H_0 رد	350	0/05	0/001*	0/426	

بر اساس جدول شماره 8 و مقدار آزمون همبستگی پیرسون ($r=0/426$) بین تجدید حیات اجتماعی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول در سطح 0/05 رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد. به عبارت دیگر، با افزایش تجدید حیات اجتماعی (مثل احساس آرامش روانی موقع دعا کردن، به‌جا آوردن

مناسکی مثل شرکت در تاسوعا و عاشورای حسینی و...، عملکرد دانش‌آموزان در بالا بردن مناسک و رفتارهای دینی نیز افزایش می‌یابد.

ضرایب همبستگی چندگانه بین متغیرهای مستقل و مناسک و رفتارهای دینی

در جدول زیر یافته‌های پژوهش در ارتباط با ضریب همبستگی چندگانه بین متغیرهای مستقل پژوهش و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان در جامعه آماری مورد بررسی ارائه گردیده است.

جدول شماره 9. ضرایب همبستگی چندگانه بین متغیرهای مستقل پژوهش و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان با روش ورود (Enter)

اولویت بندی	ضریب رگرسیون (β)	نسبت F احتمال p	ضریب تعیین RS	همبستگی چندگانه MR	شاخص‌های آماری	
					متغیرهای پیش‌بین	متغیر ملاک
3	$\beta = 0/140$ $t = 2/58$ $p = 0/01$	F= 58/71 p=0/001	0/405	0/636	انسجام اجتماعی	مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر
1	$\beta = 0/357$ $t = 5/80$ $p = 0/001$				نظارت و کنترل اجتماعی	
2	$\beta = 0/172$ $t = 2/66$ $p = 0/008$				جامعه پذیری دینی	
4	$\beta = 0/075$ $t = 1/41$ $p = 0/15$				تجدید حیات اجتماعی	

بر اساس نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون با روش مرحله‌ای، ضریب همبستگی چند متغیری برای ترکیب خطی مؤلفه‌های انسجام اجتماعی، نظارت و کنترل اجتماعی، جامعه‌پذیری دینی، تجدید حیات اجتماعی و مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر

و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول برابر با $MR = 0/636$ و $RS = 0/405$ می‌باشد که در سطح $p > 0/001$ معنی دار می‌باشد، بنابراین فرضیه تأیید می‌گردد.

با توجه به مقدار ضریب تعیین (RS)، مشخص شده که 40 درصد واریانس مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول توسط متغیرهای پیش‌بین قابل تبیین می‌باشد.

از میان متغیرهای مؤلفه‌های انسجام اجتماعی، نظارت و کنترل اجتماعی، جامعه‌پذیری دینی، تجدید حیات اجتماعی مقطع متوسطه شهرستان دزفول به‌عنوان متغیرهای پیش‌بین انسجام اجتماعی با مقدار $t = 2/58$ و سطح معناداری $p = 0/01$ ، نظارت و کنترل اجتماعی با مقدار $t = 5/80$ و سطح معناداری $p = 0/001$ ، تجدید حیات اجتماعی با مقدار $t = 5/80$ و سطح معناداری $p = 0/001$ در سطح خطای 0/05 معنادار می‌باشد. پس در پیش‌بینی‌کنندگی برای مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول نقشی خوبی ایفا می‌کنند.

متغیر تجدید حیات اجتماعی در سطح 0/05 معنادار نیست، پس در پیش‌بینی‌کنندگی برای مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول نقش خوبی ایفا نمی‌کنند.

طبق اولویت‌بندی جدول رگرسیون از نظر بهترین پیش‌بین‌کننده‌ها، مؤلفه نظارت و کنترل اجتماعی رتبه اول، جامعه‌پذیری دینی رتبه دوم، انسجام اجتماعی رتبه سوم، تجدید حیات اجتماعی رتبه چهارم را پذیرفته‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

نمونه تحقیق حاضر، 350 نفر دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان دزفول در سال تحصیلی 89-90 بوده است. از این تعداد:

- از میان نمونه 350 نفری دانش‌آموزان، دانش‌آموزان دختر با فراوانی (178 نفر) حدود 50/9 درصد، دانش‌آموزان پسر با فراوانی (172 نفر) حدود 49/1 درصد نمونه را به خود اختصاص داده است.

- توزیع سنی پاسخگویان نشان می‌دهد، سن 16 سال حدود 37/7% بیشترین فراوانی و سن 18 سال حدود 3/4% کمترین فراوانی نمونه را تشکیل می‌دهند.

- تعداد دانش‌آموزان شهری حدود 78% با فراوانی 273 نفر و تعداد دانش‌آموزانی روستایی حدود 22% با فراوانی 77 نفر.
- درصد نمره کسب شده در مناسک فردی دانش‌آموزان عبارت است از حدود 74/3% با فراوانی 260 نفر که نشان‌دهنده مناسک فردی بالایی است، شامل خواندن نمازهای روزانه، روزه گرفتن، قرآن خواندن و... و کمترین نمره در مناسک فردی حدود 5/1 با فراوانی 18 نفر بوده است. به عبارت دیگر میانگین نمرات کسب شده مناسک فردی با 3/89 از 5 و انحراف معیار 0/59 نشان‌دهنده مناسک و رفتارهای دینی بالای دانش‌آموزان است.¹
- درصد نمره کسب شده در مناسک جمعی (رسمی) که شامل گویه‌هایی مثل شرکت در نماز جمعه، شرکت در نماز جماعت مسجد و شرکت در جلسات قرائت قرآن است با میانگین 2/42 از 5 و انحراف معیار 0/47 است که نشان‌دهنده پایین بودن سطح مناسک جمعی (رسمی) در بین دانش‌آموزان است.
- درصد نمره کسب شده پاسخگویان در مناسک جمعی (غیررسمی) که شامل گویه‌هایی مثل شرکت در مراسم ایام محرم (تاسوعا و عاشورا) و شرکت در جشن نیمه شعبان و به زیارت اماکن مقدس رفتن است، نشان می‌دهد که حدود 76% با فراوانی 266 نفر مناسک جمعی (غیررسمی) بالایی داشته‌اند و حدود 2/3% با فراوانی 8 نفر مناسک جمعی (غیررسمی) پایینی داشته‌اند، به عبارت دیگر میانگین نمرات با 4/34 از 5 و انحراف معیاری 0/27 نشان‌دهنده سطح بالای مناسک جمعی غیررسمی با توجه به گویه‌های پرسشنامه است.
- درصد نمره کسب شده در متغیر انسجام اجتماعی عبارت است از حدود 79/7% با فراوانی 279 نفر نمره انسجام اجتماعی بالایی داشته‌اند و حدود 2/9% با فراوانی 10 نفر نمره انسجام اجتماعی پایینی داشته‌اند، به عبارت دیگر میانگین نمرات با 4/38 از 5 و انحراف معیار 0/91 نشان‌دهنده سطح بالای انسجام اجتماعی دانش‌آموزان است.
- درصد نمره کسب شده از پاسخگویان در متغیر کنترل و نظارت اجتماعی با توجه به گویه‌های مطرح شده نشان می‌دهد حدود 94/2% با فراوانی 330 نفر نظارت و کنترل

1. دامنه نمرات برای کلیه متغیرها، از 1 (کاملاً مخالف) تا 5 (کاملاً موافق) بوده است.

اجتماعی بالایی داشته‌اند و حدود 0/9% با فراوانی 3 نفر نمره پایینی به خود اختصاص داده‌اند. به عبارت دیگر میانگین نمرات با 4/65 از 5 و انحراف معیار 0/70 نشان‌دهنده سطح بسیار بالای کنترل و نظارت اجتماعی دانش‌آموزان است.

- درصد نمره کسب شده در متغیر جامعه‌پذیری دینی نشان می‌دهد حدود 96/5% با فراوانی 338 نفر نمره بالایی در جامعه‌پذیری دینی به دست آورده‌اند و حدود 0/9% با فراوانی 3 نفر نمره پایینی به خود اختصاص داده‌اند. به عبارت دیگر میانگین نمرات با 4/58 از 5 و انحراف معیار 0/65 نشان‌دهنده سطح بسیار بالای رعایت جامعه‌پذیری دینی از طرف دانش‌آموزان است.

- درصد نمره کسب شده در متغیر تجدید حیات اجتماعی (دینی) نشان می‌دهد حدود 90/6% با فراوانی 317 نفر نمره بالایی در تجدید حیات اجتماعی (دینی) به دست آورده‌اند و حدود 1/7% با فراوانی 6 نفر نمره پایینی را به خود اختصاص داده‌اند، به عبارت دیگر میانگین نمرات با 4/41 از 5 و انحراف معیار 0/84 نشان‌دهنده سطح بالای تجدید حیات اجتماعی دانش‌آموزان است.

در چهار فرضیه پژوهش، نتایج یافته‌ها نشان داد که متغیرهای مستقل انسجام اجتماعی، نظارت و کنترل اجتماعی، جامعه‌پذیری دینی، تجدید حیات اجتماعی با متغیر وابسته مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان رابطه معناداری داشته‌اند. که متغیر انسجام اجتماعی با مقدار $t = 2/58$ و سطح معناداری $p = 0/01$ ، نظارت و کنترل اجتماعی با مقدار $t = 5/80$ و سطح معناداری $p = 0/001$ ، تجدید حیات اجتماعی (دینی) با مقدار $t = 5/80$ و سطح معناداری $p = 0/001$ و جامعه‌پذیری دینی با مقدار $t = 2/66$ و سطح معناداری $p = 0/008$ در سطح خطای 0/05 معنادار هستند. پس در پیش‌بینی‌کنندگی برای مناسک و رفتارهای دینی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهرستان دزفول نقش خوبی ایفا می‌کنند. طبق اولویت جدول رگرسیون از نظر بهترین پیش‌بین‌کننده‌ها، مؤلفه نظارت و کنترل اجتماعی رتبه اول، جامعه‌پذیری دینی رتبه دوم، انسجام اجتماعی رتبه سوم، تجدید حیات اجتماعی رتبه چهارم را پذیرفته‌اند که به ترتیب روی مناسک و رفتارهای دینی تأثیر داشته‌اند.

در واقع می‌توان گفت، از نظر کارکردهای اجتماعی، متغیر نظارت و کنترل اجتماعی و جامعه‌پذیری دینی، بیش از دیگر متغیرها در مناسک دینی تأثیرگذار بوده‌اند. و بعد از آن متغیر انسجام اجتماعی و تجدید حیات اجتماعی (دینی) قرار گرفته‌اند.

از مباحث بالا می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به یافته‌ها، چارچوب نظری انتخاب شده که مبتنی بر نظرات دورکیم بوده، تا حد زیادی هماهنگ با نتایج تحقیق بوده است. همانطور که یافته‌های این پژوهش بیان می‌نماید، در اعتقاد دورکیم کنش‌ها و آئین‌های مذهبی برخلاف تفاوت در شکل ظاهری‌شان، عملکرد و کارکرد واحدی دارند و آن افزودن به همبستگی و انسجام گروهی است. آئین‌های دینی با برقراری نوعی روابط عاطفی مثبت سبب انسجام و یکپارچگی بین شرکت‌کنندگان می‌شود (جمشیدی‌ها و قبادی، 1386: 49). بنابراین، طبق یافته‌های به‌دست آمده از تحقیق حاضر و براساس نظریه امیل دورکیم با انسجام بیشتر افراد در مناسک دینی، عملکرد و تأثیرشان در مناسک دینی نیز بهتر خواهد بود و فرضیه مطرح شده در رابطه با انسجام اجتماعی و مناسک دینی تأیید می‌گردد.

بر این اساس می‌توان گفت از آنجا که سنن و آداب دینی در مناسک دینی با گریه‌ها و عزاداری‌های جمعی و با شورآفرینی‌های خاصی همراه است، کنشگران با این عمل نوعی کامیابی و نشاط برای کنشگران ایجاد می‌کند (جمشیدی‌ها و قبادی، 1386: 49) که این گفته دورکیم اشاره به فرضیه تجدید حیات اجتماعی (دینی) دارد که وجود رابطه معنادار بین افزایش تجدید حیات اجتماعی (دینی) را با افزایش عملکرد دانش‌آموزان در مناسک دینی نشان می‌دهد، مثل آرامش روحی فرد در موقع دعا کردن که هرچه آرامش روحی فرد بیشتر باشد عملکرد فرد در اجرای مناسک دینی مثل دعا کردن بهتر خواهد شد؛ همچنین در فرضیه کنترل و نظارت اجتماعی می‌توان این دیدگاه دورکیم را در نظر داشت که بیان می‌کند، در هر دینی انجام یکسری اعمال خاص برای پیروان و مؤمنان آن دین ممنوع گردیده است، و رعایت نکردن آن از طرف افراد تنبیه، ملامت یا دست کم نفرت عمومی را به دنبال خواهد داشت (دورکیم، 1383: 300). که اشاره به نظارت و کنترلی است که پیروان هر دین نسبت به مقدّسات خود انجام می‌دهند، بنابراین تأیید فرضیه بالا در این پژوهش دلالت به این دارد که با نظارت و کنترل اجتماعی بیشتر از طرف

دانش‌آموزان، تأثیر بیشتری در انجام مناسک و رفتارهای دینی خود کسب می‌کنند. همچنین در تأیید فرضیه جامعه‌پذیری دینی با مناسک دینی، با تأمل در نظریات دورکیم درباره جامعه‌پذیری دینی می‌توان این برداشت را کرد که به نظر دورکیم، مناسک دینی، بخشی از فرآیند اجتماعی شدن فرد است و در این مناسک فرد الزاماتی را که جامعه تعقیب می‌کند، به درون خود راه می‌دهد و به تدریج شخصیت او شکل می‌گیرد. با تطبیق نگرش دورکیم در مورد جامعه‌پذیری دینی در این پژوهش، گفته ایشان نیز تأیید می‌شود که با فراگیری جامعه‌پذیری دینی دانش‌آموزان مثل یادگیری اطلاعات مذهبی، اعتقاد به بهشت از طرف خانواده، مدارس و... عملکرد بهتری در انجام مناسک و رفتارهای دینی خود نشان می‌دهند که این فرضیه نیز با توجه به نظریات دورکیم تأیید شد.

و اما اگر بخواهیم مثالی بیان کنیم که به نحوی چهار فرضیه بالا را تبیین کند و همچنین منطبق با نظریات دورکیم و موضوع این پژوهش باشد، می‌توان از مراسم عزاداری تاسوعا و عاشورای امام حسین (ع) نام برد. چون هم انسجام اجتماعی را به خوبی نشان می‌دهد که افراد زیادی از جمله تعداد زیادی از نوجوانان دانش‌آموز در این مراسم شرکت می‌کنند و عزاداران یکدل با انسجام و یکپارچگی که دارند، به نوعی دست به یک رفتار مشخصی می‌زنند و تفاوتی از این حیث بین خود و دیگران احساس نمی‌کنند. در واقع در این مراسم‌ها هرچه انسجام اجتماعی بیشتر و بزرگ‌تر باشد، تأثیر این‌گونه مناسک بهتر و بیشتر خواهد بود و روی تک تک افراد شرکت‌کننده اثر بهتری می‌گذارد. در همین حال به نظارت و کنترل خودشان نیز اهمیت می‌دهند از جمله در رفتار و کردار و پوشش خود، سعی می‌کنند مناسب این ایام رفتار کنند و حتی افرادی که ممکن است به نوعی بی‌احترامی به این مناسک کنند، به آن‌ها تذکر دهند. جامعه‌پذیری دینی که به‌طور معمول از خانواده شروع می‌شود، بعد مدارس و جاهای دیگر باعث آن می‌شود که با آگاهی که از این مناسک به‌دست آورده‌اند، حضور فعال‌تری داشته باشند. هرچه میزان جامعه‌پذیری دینی بیشتر باشد طبیعی است که افراد شرکت‌کننده در این‌گونه مراسم نیز بیشتر خواهد بود. همچنین در بحث تجدید حیات اجتماعی همان‌طوری که دورکیم بیان می‌کند، این‌گونه مراسم‌های مذهبی، موجب احساس راحتی و شور و نشاط را برای افراد شرکت‌کننده فراهم می‌کند و موجب تقویت این‌گونه رفتارها و احساس آرامش برای فرد

می‌شود، به گونه‌ای که پس از پایان این مراسم احساس می‌کند دین خود را ادا کرده و توانسته مثل گذشته این مراسم را زنده نگه‌دارد و آرزو دارد که این‌گونه مراسم با شور و حرارت خاصی برگزار شود.

منابع

- آزاد ارمکی، تقی و غیاثوند، احمد (1381)، تحلیل جامعه‌شناختی وضعیت دینداری جوانان با رویکرد بی‌شکلی دین‌ورزی، پژوهش‌نامه دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، شماره 35.
- آزاد ارمکی، تقی و عسکری خانقاه، اصغر (1380)، وضعیت پیوستاری تغییرات فرهنگی در ایران، نامه علوم اجتماعی، شماره 18، صص 233-250.
- اسلامی، احمدعلی (1376)، بررسی نگرش فرد نسبت به مذهبی بودن و رابطه آن با افسردگی در دانش‌آموزان سال آخر دبیرستان‌های اسلامشهر در سال تحصیلی 76-1375، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی.
- اسکات، جولی و هال، آیرین (1382)، دین و جامعه‌شناسی، ترجمه افسانه نجاریان، ریش.
- افروغ، عماد (1373)، دین و قشریندی اجتماعی، مجله راهبرد، شماره 3، صص 109-110.
- اینگلهارت، رونالد (1373)، تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، ترجمه مریم وتر، تهران: انتشارات کویر.
- بیرو، آلن (1380)، فرهنگ علوم اجتماعی، باقر ساروخانی، تهران: کیهان، چاپ چهارم، ص 4.
- توسلی، غلامعباس و مرشدی، ابوالفضل (1385)، بررسی سطح دینداری و گرایش‌های دانشجویان (مطالعه موردی دانشگاه امیرکبیر)، مجله جامعه‌شناسی ایران، شماره 28، صص 96-118.
- توسلی، غلامعباس (1380)، جامعه‌شناسی دینی، تهران: انتشارات سخن.
- توسلی، غلامعباس (1369)، نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران: انتشارات سمت.
- جمشیدی‌ها، غلامرضا و قبادی، علیرضا (1386)، تحلیل جامعه‌شناختی از مراسم و مناسک دینی، فصلنامه تاریخ اسلام، شماره 30، صفحات 37-60.

- خدایاری‌فرد، محمد و همکاران (1385)، آماده‌سازی و هنجاریابی مقیاس سنجش دینداری در جامعه دانشجویی کشور، نشریه روانشناسی و علوم تربیتی، شماره 3.
- دورکیم، امیل (1383)، صور بنیانی حیات دینی، ترجمه باقر پرهام، تهران، نشر مرکز.
- رجب‌زاده، احمد (1385)، مطالعات اجتماعی، سال اول دبیرستان، وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- ریترز، جورج (1377)، نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، چاپ سوم، تهران: انتشارات علمی.
- ساروخانی، باقر (1370)، دایره‌المعارف علوم اجتماعی، تهران: دانشگاه تهران.
- سراج‌زاده، سید حسین (1375)، نگرش‌ها و رفتارهای دینی نوجوانان تهرانی و دلالت‌های آنان برای نظریه سکولار شدن، نمایه پژوهش، شماره 7 و 8 صفحات 105-120.
- سراج‌زاده، سید حسین (1383)، بررسی تعریف عملیاتی دینداری در پژوهش‌های اجتماعی، چالش‌های دین و مدرنیته، تهران: طرح نو.
- سراج‌زاده، حسین (1377)، نگرش‌ها و رفتارهای دینی نوجوانان تهرانی و دلالت‌های آن برای نظریه سکولار شدن، نمایه پژوهش، شماره 7 و 8، صفحات 105-120.
- صدراپی، احمد (1376)، مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی ماکس وبر، جلد اول، تهران: نشر.
- صدیق‌اورعی، غلامرضا (1374)، جامعه‌شناسی مسایل اجتماعی ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- طالبان، محمدرضا (1377)، سنجش دینداری جوانان، نمایه پژوهش، شماره 7 و 8، صفحات 129-121.
- عروجی، زهرا (1379)، مقایسه دینداری در بین دانشجویان ترم اول و آخر دانشگاه در قم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- علوی، سیدحمیدرضا (1379)، بررسی رفتار و عملکرد دینی نوجوانان سال‌های اول، دوم و سوم دبیرستان‌های کرمان، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کرمان.
- علوی، حمیدرضا (1385)، بررسی رفتار دینی و عوامل مرتبط با آن در نوجوانان دبیرستان‌های کرمان، مجله تربیت اسلامی، شماره 1 صفحات 143-164.
- غیاثوند، احمد (1386)، بررسی وضعیت رفتارهای دینی در بین دانشجویان، فصلنامه مطالعات ملی، سال هشتم، شماره 2.
- فراستخواه، مقصود (1377)، دین و جامعه، تهران: شرکت سهامی انتشار.

- کازینو، ژان (1364)، قدرت تلویزیون، ترجمه علی اسدی، تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
- گیدنز، آنتونی (1370)، جهان رهاشده، ترجمه ع.ا. سعیدی و ی. عبدالوهاب، انتشارات علم و ادب.

- گیدنز، آنتونی (1376)، جامعه‌شناسی، منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- محسنی، منوچهر (1375)، بررسی آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی - فرهنگی در ایران، فصلنامه فرهنگ عمومی، شماره 6، صفحات 63-65.

- نیکخواه، هدایت‌اله (1380)، سنجش دینداری جوانان و عوامل مؤثر بر آن، دانش‌آموزان سال سوم و پیش‌دانشگاهی شیراز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پژوهشگری اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی.

- همیلتون، ملکم (1381)، جامعه‌شناسی دین، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات تبیان.

-Gruner,L(1985)*The correlation on private, religious devotion practices and marital adjustment.*

-Gian, Barbarn & Jounable(2003) *This Relation between relation and adjustment between younker women tribe American and Afirican.*

-Serajzadeh, Hossein(1998) Muslim Religiosity and Delinquency: *An Examination on Iranian youth, youth* , Department of Sociology University of Essex, London.

-Yossefe pour,Hamid(1984)*College impact on religiosity of muslim student in the U.S.A* , western Michigan University.

